

Farkas Ádám

Gondolatsor a köznevelésről

■ A közoktatás megújítása, megújulása, úgy tűnik, napirenden van Magyarországon. De minden érintett másként látja az okokat és a megoldásokat is, így a feladat sokszorosan nehéz, rövid úton megoldhatatlan. Az első lépés a fogalmak tisztázása kell hogy legyen, a második a cél pontosítása, a harmadik a köznevelés filozófiájának és súlypontjainak közmegegyezés-félével történő elfogadása.

Nézzük először, mit gondol a szülők többsége: túl sok az óra, a gyermekek túl vannak terhelve. A tanárok úgy látják, sok az adminisztráció, kevés a fegyelmezési lehetőség és a megbecsültség. A tanulók egyszerűen fárasztónak és unalmasnak találják az iskolát.

A pedagógia tudományos háttere vagy a digitális tartalmak növelésében és a tartalmak szabadabb kezelésében látja a megoldást, vagy egészen másképp, a tananyag átsúlyozásával és érdekessé tételével oldaná a feszültségeket.

A két, különböző vélemény mögött radikálisnak tűnő elmentét feszül. Nézzünk egy kicsit a dolog mélyére. A digitális eszközök, élükön a számítógéppel: a XXI. század valódi forradalma. Ma még mesterséges lexikon, holnap már mesterséges intelligencia. Ma még a szabad információeléréssel könnyebbé teszi az életünket, holnap már helyettünk gondolkodik.

Mit ajánl a másik oldal? Egyensúlyba kell hozni a két agyféltekét, érdekessé, változatosabbá kell tenni az iskolában eltöltött időt, a tanulást élményekkel lehet, kell fűszerezni. Be kell vonni a művészeteket az iskolába. De nem művészképzéssel, hanem művészettel neveléssel.

Elkerülhetetlen, hogy átgondoljuk, mik is a köznevelés, közoktatás ideális céljai: szellemileg és műszakilag is művelt, természetes identitás-sorral rendelkező, kiegyensúlyozott, tanulni tudó, közösségi, családot és hazát vállaló, a természet és a világ felé nyitott, szabad, de felelősséget vállalni tudó, aktív, problémamegoldó, egészségét őrző, a hagyományok alapzatán álló, innovatív személyiséggel rendelkező emberré nevelés.

A fent felsorolt célok talán elérhetetlen idealizmusnak tűnnek első olvasatra, de vigyázzunk, a cél nem egy sab-

lon, amit ráhúzhatunk a valóságra, hanem irányt megszabó pont, ami felé törekedni érdemes. Érdekes és fontos egybeesés, hogy más fogalmazásban ugyan – az EU-kompetencia fiókrendszerébe csomagolva – ez az iránysor a közelmúltban megjelent az interneten a legfrissebb *Nemzeti alaptanterv* bevezető részében. Ami azt jelenti, szakmapolitikai akarat született a megújulás irányáról!

A „teljes ember” nevelését célzó oktatáspolitikai filozófiai alapjának felvázolásához szükséges a napjainkra, azaz a modern korra, a digitalizált fogyasztói társadalomra jellemző negatív jelenségekre rávilágítani, gyökereit megvizsgálni.

Elmagányosodás: a családi és baráti kapcsolatok és a „mitudat” elvesztése, az önmegvalósítás zsákutcája. Kiváltó okai: anyagiasság, mintahiány generációk óta, eltúlzott eszközhasználat (okostelefon, autó, internet, televízió), munkába menekülés, médiahatás. Megelőzés lehet az iskolában az együttműködés fejlesztése sporttal és művészetekkel (például labdajátékok, néptánc, karénekek, zenélés, dráma- és szerepjátékok, irodalom, költészet és a kommunikációs játékok, játékos foglalkozások sora.)

A valóságismeret hiánya: a modern városi létből egyre jobban kiszorul a természettel, állatokkal, növényekkel való együttélés, talán egyedül az időjárás az, amit a bőrükön keresztül megtapasztalnak a városiak, a való világ nagy része csak másodlagos (felületes) képi vagy verbális információk útján jut el hozzánk. Ezek a másodlagos információk azonos értékűek – személyes tapasztalat híján – a virtuális valósággal és az új keletű információözönnel. A kettő összemosódása komoly elbizonytalanodáshoz, befolyásolhatósághoz, sőt depresszivitáshoz, lelki sérülésekhez is vezethet. Megelőzés az iskolában: a kisgyermek első, ösztönös megismerési gesztusa és vágya a felfedezés. Az alsó tagozat első éveiben ezt a készséget kell kihasználni, és a primer megismerés lehetőségét kell megszervezni, segíteni, támogatni, verbalizálni, mesékkel, versekkel, dalokkal, mozgással, szerepjátékokkal memorizálni. A megismerést organikusan fejlődő rendszerré lehet építeni, például az

állatok megismeréséből kibomolhat a mozgásformák felfedezése, vagyis a már rögzült tudásra épülnek rá az újabb ismeretek, és így alapozódik meg a természettudományos érdeklődés, majd építkezés.

Mértéktelenség, aránytévesztés: a világkereskedelem az utóbbi évtizedekben egyre szervezettebben és hatékonyabban hálózta be a földgolyót. Ott termel, ahol olcsó a munkaerő és van alapanyag, és ott adja el, ahol van kereslet. A képlet első olvasatra hasznos, mert olcsó árut terít, és megélhetést kínál a szegény országokban. Van azonban három tényező, aminek a hozama kiszámíthatatlan vagy egyértelműen negatív. Az első az elképzelhetetlenül nagy haszon, ami többé-kevésbé eltűnik a nemzetközi tőkeáramlás kreatív világában, a második nem kezelt probléma az olcsó termelésből adódó környezetszennyezés és a szállítások légkörmérgező terhe. A harmadik, a bennünket is konkrétan érintő téma az olcsóság és a kereskedelem agymosó reklámtevékenysége okán állandósuló mértéktelen vásárlás. A pazarlás a hulladékkezelés miatt már lokális környezetszennyezésként jelenik meg, de az elpazarolt pénz egyben kárba vesztett energia is, sőt az elfogyasztott ételtöbblet egészségkárosodással jár. És itt még mindig folytatható a kárfelmérés, mert a pazarláshoz lelkiismeret-furdalás is társul az összes pszichés következménnyel. Megelőzés az iskolában: a környezettudatosság összekapcsolása a mértékek és arányok megismertetésével. A mértékek és arányok szerepével a művészetekben, a tudományokban, a sportban, az egészségben, a földi élet működésében és a hétköznapokban.

Hagyományok kontra megújulás: a „modernség” megjelenése óta (tegyük önkényesen a XIX. század végére) folyamatos az a modernnek deklarált, agresszív önkép, hogy az emberiség a modern korról eljutott a fejlődés tetejére, ami korábban volt, az meghaladott, érvénytelen, említésre sem méltó. A hagyományok avitt ócskaságok, a történelem csak ott érdekes, ahol az új kor valamilyen pozitív relációt talál. A modern dogmák felbontására ez a rövid tanulmány nem vállalkozhat, de egy idevágó gondolatsort le kell jegyeznünk a témánk folyamatossága érdekében. Az emberi kultúrák időbeli és térbeli vizsgálata azt az eredményt hozza, hogy vannak állandó és változó sajátosságaik. Állandó az ember mint földi lény behatároltsága, kódolt élet-halál ciklusa. Ugyanígy állandó a Föld és a kozmosz végtelensége. De állandó a földi létezés változatossága, sőt kódolt a változása is. Ilyen módon a változás is állandó! Akkor miért válna épp a modern kor állandóvá a korok változásának folyamatában? Nos, ha minden kulturális korszak egyszer bezárul, és helyette új nyílik, miért lenne értéktelen a történelem, a múlt-tudat, a tudás egymásra épülése, vagyis a ha-

gyomány? Ez a gondolatsor viszont úgy folytatódik, hogy a modernség is tekinthető hagyománynak, tehát megújulás és hagyomány nem ellentétes fogalom! Az oktatás megújulása és a megújulás elfogadtatása szempontjából ez kardinálisan fontos tétel. Tekintsük át, mit jelenthet, milyen területeket fejleszthet a hagyományok rehabilitálása, újraértékelése a közoktatásban.

A kultúra a tudomány és a művészet egymással is összefüggő rendszere. Ez a rendszer szinte leképezése az emberi agy felépítésének. A bal félteke a gondolkodás, a beszéd, a logika, az írás, a számolás helye – megfelelője a kultúrában a tudomány. A jobb félteke az érzékelés, a sejtések, az álmok, a szimbólumok, az intuíció, az improvizáció, a tudatalatti tudás, az ösztönvilág helyszíne – és megfelelői a nagy rendszerben a művészetek. Az agykutatás ma már pontosan mérni tudja, hogy a művészetekkel való foglalkozás hogyan fejleszt bizonyos agyi térfogatokat, és a memorizálás sokkal hatékonyabb, ha élményhez kötődik. Ezek közé a hatékony „biológiai fegyverek” közé tartoznak a művészetek valamennyi ágának tradíciói, különös tekintettel a népi hagyományokra, ahol a szimbólumoknak van kiemelkedő szerepük az identitás- és közösségépítésben.

A művészeti foglalkozások semmi mással nem helyettesíthető hozama az alkotói mentalitás, amiben összekapcsolódik a tervezés és a kivitelezés, a szellemi és a fizikai (testi) megvalósítás.

Úgy tűnik, a legújabb *Nemzeti alaptanterv* előkészületei előrehaladtak. A jelenlegi szövegváltozat, amely bizonyára pontosításokkal, új gondolatokkal, módszertani javaslatokkal fog kiegészülni, az egy irányban gondolkodó pedagógusok, szakemberek, művésztanárok, műhelyek kommunikációját, együttműködését feltételezi. Ez a fejlesztés nem állhat le az új NAT elfogadásával, sőt megindításával sem. Reálisan csak folyamatos megújulásról beszélhetünk, hiszen a tanárképzés és a tanártovábbképzés irányát a szaktantárgyak alapjául szolgáló tudományágak szakadatlan fejlődése fogja meghatározni. Hogy mennyi idő kell a teljes megújuláshoz és milyen ütemezésben fog megtörténni, arról még sejtéseink sem lehetnek, mert nem tudható még, hogy a tanár- és a szülői társadalom mikor fogja elfogadni és támogatni.

Befejezésül, visszatérve az indító, látszólagos ellentétre, a digitalizáció iskolai jelenléte jogos és fejlesztendő, de tudatosítani kell, hogy nincs digitális világ, sem virtuális világ, az eszközök lehetnek hasznosak, de nem uralkodhatnak el rajtunk, és nem hozhatnak létre párhuzamos vagy ellenvilágot. Viszont ezért az egyetlen, csodálatos, emberarcú világgá, amibe beleszülettünk, felelősek vagyunk – mindannyian.